

ESKİŞEHİR İLİ SEYİTGAZİ İLÇESİNE BAĞLI ARSLANBEYLİ KÖYÜNDE NEFES FORMUNDA ESERLER: DAR NEFES ÖRNEĞİ

WORKS IN THE STYLE OF NEFES IN ARSLANBEY VILLAGE, SEYITGAZI
DISTRICT, ESKİŞEHİR PROVINCE: A DAR-NEFES EXAMPLE

Pelin DEMİRÇE ALTINTAŞ*-Nevzat EROL**

ÖZ: Eskişehir ili Arslanbeyli köyünde söylenen dar nefeslerin derlenerek, Alevi kültürü içerisindeki yeri ve öneminin tespit edilmesi amaçlanan bu çalışmada; Alevilerin yoğunlukla yaşadığı yer olan Eskişehir'in Arslanbeyli köyü çalışma sahası olarak seçilmiştir. Gözlem ve görüşme teknikleri ile alan araştırmasına dayalı olarak gerçekleştirilen çalışmada Arslanbeyli köyüne ait "Geldi vedalaştı bir zülfü siyah" ve "Fırsat elde iken bir amel kazan" adlı iki adet dar nefes örneği tespit edilmiştir. Derlenen dar nefes örneklerinden "Geldi vedalaştı bir zülfü siyah" nefesinin günümüze aktarılan ve köy halkı tarafından yaşanmış olduğuna inanılan hikâyesinin olduğu da tespit edilmiştir. Bu nefesler edebi ve müzikal açıdan incelenmiş ve notaya alınmıştır. Derlenen dar nefesi sözlerinin; ölümü anlattığı ve "dardan indirme" cemlerinde söylendiği tespit edilmiştir. Kültürel bir kimlik olarak Alevilerin nefeslerinin derlenmesi, gelecek kuşaklara aktarılması, yaşatılması ve geleneğin sürdürülmesi nedeniyle bu çalışmanın önemi artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk halk müziği, kültürel kimlik, Alevilik, nefes, dar nefes

ABSTRACT: In this study, aimed at collecting the narrow-breath songs sung in the village of Arslanbeyli in the province of Eskişehir, and determining their place and significance within Alevi culture; the village of Arslanbeyli in Eskişehir, which is predominantly inhabited by Alevi people, has been chosen as the field of study. The study was conducted based on field research using observation and interview techniques. Two examples of narrow-breath songs, titled "Geldi vedalaştı bir zülfü siyah" and "Fırsat elde iken bir amel kazan" were identified in the village of Arslanbeyli. It was determined that the narrow-breath song "Geldi vedalaştı bir zülfü siyah" has a story that has been passed down to the present day and believed by the village residents. These songs were analyzed and transcribed musically and literarily. It was determined that the lyrics of the collected narrow-breath songs describe death and are sung during "dardan indirme" ceremonies. The importance of this study increases due to the collection of Alevi songs as a cultural identity, their transmission to future generations, preservation, and continuation of the tradition.

Keywords: Turkish folk music, cultural identity, Alevi, nefes, dar nefes

* Dr. Öğr. Üyesi-Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümü- Eskişehir/paltintas@anadolu.edu.tr (Orcid: 0000-0002-0938-4624)

** Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Müziği Yüksek Lisans Programı Öğrencisi-Kocaeli/nevzaterol2001@gmail.com (Orcid: 0009-0009-0759-8504)

Giriş

Eskişehir ili: konumu ve tarihi sebebiyle kozmopolit bir yapıya sahiptir. Sınırları içerisinde Manav, Çerkes, Tatar, Muhacir, Sünni, Alevi gibi birçok etnik grup ve mezhebe bağlı topluluk bulunmaktadır. Bu topluluklar Eskişehir merkez ve köylerinde karma bir şekilde bulunurken bazen de sadece tek bir etnik topluluğun bir arada yaşadığı bilinmektedir. Türk toplumunun bir parçası olan Alevi'ler de diğer topluluklar gibi Eskişehir'in pek çok köyüne yerleşmiş bulunmaktadırlar. Alevilik hem bir dini inanç sistemi hem de zengin bir kültürel kimliği ifade etmektedir. Her kültürel kimlik kendine ait olan anlamında kendi kültürel kodlarını oluşturmuştur. Diğer topluluklardan farklı olma adına geliştirilen bu davranış kodları ile insanlar kendilerini o topluluğa ait hisseder. Aleviler de kendilerine ait geleneklerini oluşturmuş ve bu gelenekleri gelecek kuşaklara aktararak sürekliliklerini sağlamıştır. Bu çalışmada Eskişehir'in köylerinde yaşayan Aleviler ele alınmıştır. Alevilerin yaşadığı bu köylerin bazılar da Seyitgazi ilçesine bağlıdır.

Bernard Lewis, "Bir Karayit'in Türkiye Seyahatnamesi"nden hareketle; 1641- 1642'de Seyitgazi'de 2 han ile birkaç dükkân, Eskişehir'de ise 4 han ile 130 kadar dükkân bulunduğunu belirtmiştir. XVI. Yüzyılda ise Eskişehir ile Seyitgazi'nin büyüklüğü birbirine çok yakındır (Doğru, 1992: 43).

Seyitgazi ilçesine bağlı köylerin etnik yapıları aşağıda verilmiştir.

Köyler	Topluluklar	Köyler	Topluluklar
Akin	<i>Yörük Alevi</i>	İkizoluk	<i>Yörük Alevi</i>
Aksaklı	<i>Tatar</i>	Karacalık	<i>Manav, Alevi</i>
Aslanbeyli	<i>Yörük Alevi</i>	Karaören	<i>Manav</i>
Ayvalı	<i>Manav, Muhacir</i>	Kesenler	<i>Manav</i>
Bardakçı	<i>Manav</i>	Kümbet	<i>Manav</i>
Beşsaray	<i>Yörük</i>	Numanoluk	<i>Manav</i>
Beykişla	<i>Manav</i>	Oynaş	<i>Muhacir</i>
Büyükdere	<i>Muhacir Alevi</i>	Örencik	<i>Manav</i>
Büyükyayla	<i>Muhacir</i>	Salihler	<i>Muhacir, Alevi</i>
Cevizli	<i>Manav</i>	Sancar	<i>Manav</i>
Çukurağıl	<i>Manav, Tatar, Türkmen</i>	Sandıközü	<i>Yörük</i>
Çukurca	<i>Muhacir</i>	Sarayören	<i>Manav, Muhacir</i>
Çürüttüm	<i>Yörük</i>	Sarıcaılyas	<i>Muhacir</i>
Değişören	<i>Muhacir</i>	Şükranlı	<i>Muhacir</i>
Fethiye	<i>Muhacir</i>	Taşlıkköy	<i>Manav</i>
Gemiç	<i>Yörük</i>	Üçsaray	<i>Yörük Alevi</i>
Göcenoluk	<i>Yörük</i>	Yapıldak	<i>Manav</i>
Gökbahçe	<i>Yörük</i>	Yarbasan	<i>Yörük, Alevi</i>
Gökçeğüney	<i>Yörük</i>	Yazidere	<i>Manav, Muhacir</i>
Göknebi	<i>Yörük</i>	Yenikent	<i>Tatar</i>
Gümüşbel	<i>Muhacir</i>	Yeşiltepe	<i>Manav</i>
İdrisyayla	<i>Muhacir</i>	Yukarısöğüt	<i>Manav</i>

(Demirçe Altıntaş, 2009:101)

Arslanbeyli köyü de bu yerleşim yerlerinin en önemlilerinden biri durumundadır. Bu çalışma, özellikle Seyitgazi ilçesi Arslanbeyli köyü ile sınırlandırılmıştır. Arslanbeyli köyü, Alevi müzik kültürünü geleneklerin gerektirdiği biçimde, yapılan Cem törenleri ve Dardan indirme cem törenleri

ile yoğun bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu sebeple çalışmada sadece o bölgedeki Alevi topluluğu ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Arslanbeyli köyü; Eskişehir ili Seyitgazi ilçesinde Sücaaddin Veli türbesinin de içinde bulunduğu "Sücaaddin Veli" ismiyle kurulmuştur. Ancak daha sonra adı "Arslanbeyli" olarak değiştirilmiştir. Abdâlân-1 Rûm zümresinin en mühim şahsiyetlerinden olan Sultân Şücâ'nın, Eskişehir'in Seyitgazi ilçesine 6 km mesafede kendi adıyla anılan ve bugünkü adı Arslanbeyli olan köyde metfun olduğu kabul edilmektedir (Köksal, 2018: 14).

Sultan Şüca'nın tarihi şahsiyeti hakkında yeterli bilgi kaynağı yoktur. Onun hayatı hakkındaki bilgilere vefatından sonra yazılan velayetnamesinden ulaşılmaktadır. Sultan Şüca'nın yaşadığı dönem hakkında velayetnamesindeki anlatmalar ve bu anlatmalarda geçen şahsiyetler üzerinden ilk değerlendirmeleri Orhan Köprülü yapmıştır. Köprülü, söz konusu makalesinde Sultan Şüca'nın velayetnamesi merkezli değerlendirmelerde bulunarak XIV. yüzyılın sonu ile XV. yüzyılın başlarında yaşadığı kanaatini ortaya koymuştur (Köprülü, 1972: 177,184).

Sultan Şücaaddin Veli'nin müritleriyle birlikte başka il ve ilçeleri ziyaret ettiği kaynaklarda görülmektedir. Bu sebeple gezici derviş olarak da anılmaktadır.

Velâyet-name'ye göre Sultan Şücâeddîn'in yaşadığı, kaldığı, bir şekilde uğradığı yerlere baktığımızda bugün bazıları hâlâ aynı adla anılan, bazılarını belki ad değişikliği, belki yok olması sebebiyle tespit edemediğimiz Altuntaş, Atluçalı (veya Atluçal), Bayındırözü, Bölükçam, Bursa, Çambahçe, Elmadağı, Engüri (Ankara), Eskişehir, Gezbeli, Karacaköy, Karkın, Kırkkavak, Kırklarçami, Kütahya, Seyyid Gâzî, Melik Gâzî, Nigârîncalı ve Örencik olarak tespit ediyoruz. Görüldüğü gibi Sultân Şücâeddîn'in bulunduğu bölge Ankara ve batısı, Eskişehir, Kütahya ve Bursa havalisidir (Köksal, 2018: 14).

Say (2010), Demirtaş'ın "Deyiş, Semah ve Türkülerle Şüceattin Köyü" kitabını kaynak göstererek; "Sultan Şücâ'eddin Veli'nin oğlu Muhlis Paşa, Osman Gazi'ye yardım etmiştir. Çok uzun yaşadığı için onun cenazesinde dahi bulunmuştur. Sultan Şücâ'eddîn yüz altmış yaşına kadar yaşamış, öldükten sonra türbesi müridi Demirtaş Paşa tarafından yaptırılmıştır. Şeyh Şücâ Kayseri, Tokat, Sivas ve Çorum da bulunmuş, Antalya, Isparta, Bursa, Kütahya ve Eskişehir'de yaşamıştır. Oradan Arslanbeyli Köyü'ne gelip yerleşmiştir"(s:36) bilgisine yer verirken başka rivayetlerinde olduğunu belirtmiştir.

Şücaaddin Veli'nin türbesinin de bulunduğu; Arslanbeyli köyü Alevi halkının kültürüne bağlı olarak, gelenekleri çerçevesinde gerçekleştirdikleri törenler bulunmaktadır. Bilindiği üzere törenler var olan kültürü yaşatmak ve yeni nesillere aktarmak amacı ile tekrar tekrar yapılmaktadır. Bunlara

örnek olarak bu kültürün düğün törenleri ve cem¹ törenleri verilebilir. Bu tekrarlamalar ile toplumun kültürel sürekliliği sağlanmakta bunun yanında da hem geleneğin oluşması hem de kültürel belleği oluşmaktadır. İnsan da bir kültürün içine doğar ve o kültürün tüm değerlerini atalarından; tekrar tekrar anlatılan ve söylenen ninniler, masallar ile ya da tekrar tekrar düzenlenen törenler ile belleğine geçirir. Bu sayede kültürel değerlerimizin kaybolmasının önüne geçilmiş olunur (Demirçe Altıntaş, 2022: 1).

Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde bu tekrarlamalar ile ilgili çok özel bilgilere ulaşılmıştır. KK-1'e köyde ne tür ezgiler söylendiği sorulduğu zaman bize "Düğünlerde düğün havaları, oyun havaları, köyümüzün halayları eğlenilecek türden ezgiler. Mevlütlerde ilahi türü ezgiler; Cemlerde nefes, mersiye, Duaz-ı imam, kurban nefesleri yani hangi ortamdaysan oraya uygun ezgiler söylenir" Cevabını vermiştir. Buna göre Arslanbeyli köyünde tekrarlamalar sayesinde birçok formun hâlâ söylendiği tespit edilmiştir. Bu formlar arasından köyde en çok nefes, semah, düvaz imam ve mersiye formlarında ezgilerin olduğu görülmüştür. KK-1 bu formların cemlerde söylendiğini belirtmiştir. Cem törenlerinin gerçekleştiği cem evlerini ise Demirtaş, "48 Perşembe Işığında Alevilik" kitabında; Cem evleri, barış, özgürlük, eşitlik, ibadet, sevgi sunma, ikrar verme, yargılama, karar verme, aynı zamanda Hak ve halka hizmet evleridir. Hak Muhammed Ali muhabbetlerin yapıldığı, Dirlik ve birliğin korunup sergilendiği, edep ve erkânın öğretildiği, Güvenin ve sevginin verildiği, Hakk'ın tecelli yatının gerçekleştirildiği ibadet yeridir. "Kırklar Cemi"nden günümüze kadar Aleviler evlerinde veya şimdiki adı ile "Cemevi"nde" ibadet etmiştir (2022: 298) şeklinde belirtmiştir. Dini ibadetleri olan cem törenlerini cem evlerinde söylenen ezgiler formlarının yanı sıra söylenme amacına ve sözlerine göre isimlendirilmiştir.

Arslanbeyli Köyü Cem Törenlerinde Söylenen Eserlerin Formları

1. Mersiye

Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında özellikle ölenin veya kaybedilen değerlerin ardından onu öven ve kaybın üzüntüsünü terennüm eden şiirlerin genel adı (Yılmaz, 2006:8) olarak tanımlanırken Alevi-Bektaşî kültüründe Hz. Hüseyin'i ve Kerbela şehitlerini anlatan şiirlere "mersiye" denilmektedir. Mersiyeler çoğunlukla muharrem ayında söylenmektedir.

2. Düvaz (Duaz) İmam

Sözlerinde on iki imamların ismini sayan ve onları metheden şiirlere düvaz imam ismi verilmektedir. Arslanbeyli köyü cem törenlerinde cem başlangıcında sözleri tövbeyi anlatan ve içinde on iki imamlarında isminin geçtiği tövbe düvazı okunur. Yine cem başlangıç süreci içerisinde ışık, mum anlamına gelen çerağ yakılır ve buna "çerağ uyarılması" denilir. Çerağ

¹ Cem: (toplama, biriktirme/topluluk, kalabalık) Alevi-Bektaşîlerin cemaatle birlikte yaptığı ibadet olarak algılanan kutsal tören (Çınar, 2008:103).

uyarıldıktan sonra sözlerinde nur, ışık, kandil, ehlibeyt ve on iki imamları anlatan çerağ düvazı okunur.

3. Semah

Alevi ve Bektaşilerin dini ayinleri esnasında Tanrı aşkı ve coşkusuyula yaptıkları düzenli hareketler (Özbek, 1998:158) olarak tanımlanan semah Alevilerin ibadetlerinde büyük önem taşımaktadır. Arslanbeyli köyünde cemlerde dönülen kendilerine özgü semahları mevcuttur ve bu semah ritüelinin sonunda muhakkak dede dua eder ve semah sonlanır.

4. Nefes

Nefes; Büyük Türkçe Sözlük'te, "Şifa amacıyla hastaya okunan dua" ve "Alevi-Bektaşî ozanların tekkelerinde ve meclislerinde özel ezgilerle okunan, biçim yönünden koşmaya benzeyen, konusu tasavvuf ve tarikat kuralları ile ilgili olan, ince anlamlı, alaycı, koşuklar" olarak tanımlanır (Yöre, 2011: 223) (URL-1). Form ise; Alevi-Bektaşî kültürünü temsil eden en temel müziksel kodlar; edebî, dinsel ve kültürel temelli formlar olarak ortaya çıkar ki, bunların temelde deyiş, nefes, nâ't, mî'raclama, tevhîd ve mersiye olduğu görülür. Bu formlar aşağıda tanımlanmıştır (Yöre, 2011: 222). Konu ile ilgili görüşlerini ise Duygulu şu şekilde belirtmektedir: "Deyiş terimi, Anadolu Aleviliği ile Anadolu köy Bektaşiliğinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Buna karşılık, şehir Bektaşiliği ile Batı Anadolu ve Trakya Bektaşiliğinde bestelenmiş manzumelere nefes adı verilmektedir" (Duygulu, 1997:8).

Arslanbeyli köyünde cem ritüellerinde ise güftenin yazılma amacına göre nefesler isimlendirilmektedir. KK-2'ye göre nefesler şu şekilde sınıflandırılır; "Bizim cemlerimizde, ikrar cemi ise ikrar ile ilgili nefesler söylenir. Düşkünlük ise düşkünlükle ilgili nefesler söylenir. Müsahiplik² ise müsahiplik ile ilgili nefesler söylenir. Nevruz cemi ise nevrüz ile ilgili nefesler söylenir. Yani hangi cemi yapıyorsan, dar cemi yapıyorsan dar ile ilgili nefesler söylenir. Yani hepsi kategori kategori ayrılmaktadır. Cemlerde söylenirken de 3 tane nefes bir düvaz imam söylenir. Bu bir kuraldır. En az on iki tane yapılan cemle ilgili nefes söylenir."

4. 1. İkrar Nefesi

Alevilik inancında ikrar; söz vermektir. Mürşid vasıtası ile Allah'a teslimiyettir. Kişinin, Allah'ı ve kendisini şahit tutarak, her türlü kötülükten uzak kalacağına; Eşi ile birlikte eline, diline, beline düsturu ile iyiliklere koşacağına ahdetmesidir (Demirtaş, 2022: 200). Aynı zamanda güftesinde söz vermeyi ve ikrar vermenin önemini anlatan nefeslere ikrar nefesi denilmektedir.

Muhammet Ali'ye salavat eyle

² Musahiplik, Anadolu Aleviliğinde inanç mensubu, ikrar vermiş, evli iki kişinin eşleri ile birlikte ahirete kadar kardeş kalacaklarına, birlik ve beraberlik içerisinde yaşayacaklarına, toplum ve Dede'nin huzurunda söz vermeleri şeklinde gerçekleşebilen adeta sanal bir akrabalık türüdür (Dönmez vd., 2019:256).

Kevser şarabından içmek istersen
Ali evladına muhabbet eyle
Gevheri sırçadan seçmek istersen

Ulaş bir mürşide vaden yetmeden
Müşgülün hallolsun fırsat gitmeden
Sorusuz hesapsız azap görmeden
Sırat köprüsünü geçmek istersen

Mürşüdün rehberin nefesin Hakla
Erenler sırrını kalbinde sakla
Kalbini mamur et özün pakla
Aşkın deryasına dalmak istersen

Arayıp da aslı zatın bulmalı
Derununda nuri iman dolmalı
Hakikatte kâmil zarraf olmalı
Cevherin kârını bulmak istersen

Genç Abdalım hikmet yüzünden söyle
Yolda doğru yürü eriş menzile
On iki imama bir niyaz eyle
Erenlere sırdaş olmak istersen

4.2. Kurban Nefesi

Alevilik inancında ikrar verenler, musahip kardeş olanlar ve dardan indirme hizmeti yapanlar kurban keserler. Kurban kesilen cemlerde kurban nefesleri okunur. Bu nefesler kurbanı, kurban kesilme amacını ve Alevilikteki kurban inancını anlatmaktadır. Aşağıda verilen örnek KK-1'den alınmıştır.

Gel gönül fehmeyle ferman Allahtan
On iki imamların kurbanıyım ben
Eyer kurban isen emir Allahtan
On iki imamların kurbanıyım ben

Anam kısır koyun babam Cebrail
Bıçaklar bilendi kalkındı soyum
Ellerim bağlayıp kibleye yönüm
On iki imamların kurbanıyım ben

Sakarlık koçunan bile yayıldım

Hak emriyle yerden göğe yığıldım
İsmail'in sürüsünden sayıldım
On iki imamların kurbanıyım ben

Yedi kereceğiz tüyüm kırktılar
Etim pare pare lokma yaptılar
Şu Eyübün sürüsüne kattılar
On iki imamların kurbanıyım ben

Sak ol gerçeklere bulma bahane
Durmasın söylensin iki cihanda
Rıza lokmasıdır yiyebilene
On iki imamların kurbanıyım ben

Hetayî'nim kanım nigana dökmem
Hak için ölmeye hiç elem çekmem
Pirim gelmeyince postumdan çıkmam
On iki imamların kurbanıyım ben

4.3. Nevruz Nefesi

Alevi inancında Hz. Ali'nin doğum günü olarak bilinen nevrüz³ gününde yapılan cemlerde güftesi Hz. Ali'yi anlatan nefesler okunur ve bunlara nevrüz nefesi denilmektedir.

4.4. Mihman ve Sefâlama Nefesleri

Cem törenine başka şehirden gelenler olduysa sefâlama ve hoş geldin nefesleri söylenirken başka cemden misafir gelir ise mihman ve hoş geldin nefesleri söylenmektedir. Aşağıda verilen örnek KK-1'den alınmıştır.

Yine mihman gördüm gönlüm şad oldu
Mihman kardeş sefa geldin merhaba
Kalktı gam gasavet bahar yaz oldu
Mihman kardeş sefa geldin merhaba

Dinleyem Mevla'dan misafir gele
Yavan yaşık demen yüzümüz güle
Büyük küçük onu hep hızır bile
Mihman kardeş sefa geldin merhaba

³ Nevruz: Nevruz (21 Mart) Alevi-Bektaşilerce Hz. Ali'nin doğum günü, Hz. Ali ve Hz. Fatma'nın evlenme günü, Hz. Muhammed'in peygamberliğini ilan günü, baharın başlangıcı ve yılbaşı olarak değerlendirilmekte ve en büyük bayram ve kutsal bir gün olarak kutlanmaktadır (Turhan ve Ayışıt, 2019: 40).

Hak zülm ettiği yere mihman gönderme
Çalışır çabalar ettiği bitmez
Kötülük edenlere menzile yetmez
Mihman kardeş sefa geldin merhaba

Mihman dedikleri gayet uludur
Mihman ev sahibinin gonca gülüdür
Mihmanımız hak Muhammed Alidir
Mihman kardeş sefa geldin merhaba

Kul Hümnet üstadım tuttuğun gele
Mihman nasibi getirir bile
Misafir Alidir öz nefsin bile
Mihman kardeş sefa geldin merhaba

4.5. Dar Nefesi

Güftesinde ölümü ve ölümle ilgili süreci anlatan nefeslere “dar nefesi” denilmektedir. Görüşme yapılan KK-2 dar nefesler ile ilgili; “dar kelimesinin anlamı kıyama⁴ durmaktır ama Aleviler reenkarnasyona inanırlar. Öldükten sonra tekrar bedenleşmeye inandıkları içinde derler ki hakka yürüyen kişinin bir an önce darı yapılsın, helalleşmesi yapılsın ve başka bir bedene geçsin gibi düşünülür. Onun içinde en fazla altı ay içinde dar hizmetini yapmaya çalışırız. Dar helalleşmedir” bilgilerini vermiştir.

Yine KK-2'nin verdiği bilgiye göre; eskiden Arslanbeyli köyü cemlerinde âşıklar, nefesleri söylerken kendilerine; keman, klarnet, cümbüş gibi enstrümanların eşlik ettiğini belirtmiştir. Ancak günümüzde bu enstrümanların kullanılmadığını sadece bağlama eşliğinde nefesleri seslendirdiklerini belirtmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

⁴ İslam inancına göre, ölümden sonra yeniden dirilip ayağa kalkma (URL-1).

Geldi Vedalaştı Bir Zülfü Siyah

"Âşık İLHAM'ın Dar Nefes"

Yürüsü: Etkileşir/ Arslanbeyli Köyü

Kaynak: Kâğıt Carıdan EROL

Derleyen: Nevzat EROL

Notaya Alan: Nevzat EROL

Gel di ve da laq ti bir zil fi si yah bir zil fi si yah
si ne me ya re ler se ti gi di yor si ne me ya re ler
se ti gi di yor bu hic ran o du na ya nar sum ey vah
ya nar sum ey vah ha şı ma a teş ler se ti gi di yor
ha şı ma a teş ler se ti gi di yor

Geldi vedalaştı bir zülfü siyah
Sineme yararlar açtı gidiyor
Bu hicran oduna yanarsam eyvah
Başına ateşler saçtı gidiyor

Uyan ey sevdiğim güneş yüceldi
Bilbülün feryadı bağırmı dedik
Ruhu gahretmeye üç melek geldi
Aldı emanetin geçti gidiyor

Arttı İLHAM'ın derdi belası
Ne yapın zavallı yar müptelası
Rüt terk eyleti çemim cılası
Can kaşu kafesten uçtu gidiyor

Soyular cismini ettiler üryan
Gülerim kan ağlar çığırım pürryan
Sinem yaylasında bir suna ceylan
Körpe kanların saçtı gidiyor

Uçtu leylâm uçtu kâh otağın
Mecnumun her dem dolaşım dağın
Gülüm eğlencesi vireğim yağın
Acil şerbetini içti gidiyor

Gözlem ve görüşme tekniklerinin kullanıldığı çalışmada Arslanbeyli köyü örneklem olarak alınmış ve alan araştırmasına dayalı olarak incelenmiştir. Köyde dardan indirme cemlerinde söylenen ve derlenen nefeslerden ikisinin yer aldığı bu çalışmada aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Derlenen bu nefesin TRT Repertuarında 2740 numaralı türkü ile ezgisinin benzer olduğu ancak sözlerinin tamamen farklı olduğu tespit edilmiştir. Derlenen “Geldi vedalaştı bir zülfü siyah” dar nefesin tüm mısralarının (6+5)duraklı 11’li hece ölçüsü ile yazıldığı tespit edilmiştir. Karma usulde (8/8 ve 7/8) icra edilen nefesin uyak şeması; a b a b – c c c b- d d d b – f f f b- g g g b şeklindedir. Dardan indirme cemlerinde söylenen bu nefeste ölümün konu edildiği tespit edilmiştir. Nefesin müzikal anlamda incelemesinde ise; Uşşak makamı özelliklerine sahip olduğu tespit edilmiştir. Dar nefesin; (la-mi) beş ses aralığından oluştuğu, la kararlı bir nefes olduğu ve güçlüsünün re olduğu tespit edilmiştir.

KK-1, derlenen bu dar nefesin bir de hikâyesinin olduğunu belirtmiştir. Dar nefese konu olan hikâye, yörede; “Gelin Kavağı Efsanesi” olarak anlatılmaktadır. KK-1, önce hikâyesini anlatmış, ardından da türküyü seslendirmiştir. Hikâyesi ise şöyledir:

“Bizim köyde Âşık İlhami diye bir mürşit ocağından gelen bir kişi yaşarmış. Bir de benim dedemin dedesinin (Nuri Efendi’nin) eşi onlar yaşarlarken, Âşık İlhami’nin kızı, benim dedemin dedesinin karısı oluyor (Rukiye Anabacı). Bunlar gençken, evli bir çocuğu var bir de hamile. Köyde şedirvan derler, türbelerin bahçesindeki akan, çeşmeye her sabah Rukiye ana bacı çeşmeye gider, su doldurmuş. Tabi eskiden başı örtülü gidiliyor. Başı açık gezmek hem ayıp hem günah. Öyle yargılanıyor. Rukiye ana bacı her sabah gidermiş şedirvana su doldurmaya, şedirvanın avlusundaki bir tane kavak her sabahın önüne secdeye inmiş, hamileyken. Geri doğrulmuş.

Rukiye ana geçer suyunu doldurur geri gelirmiş. Her sabah, her sabah (kavak secde edermiş). İçinden geçirirmiş söylesem evdekilere inanmazlar diye kimseye de bir Őey söylemezmiş. Doğuma yaklaştığı bir sıra. Gene gitmiş su doldurmaya kavak gene önüne secde edince dayanamamış başındaki örtüsünü çıkardığı gibi kavağın ucuna bağlamış. Kavak doğrulmuş. Rukiye ana bacı suyunu doldurmuş eve gelmiş. Kayınpederi de eşi de başındaki örtüye ne oldu diye sormuşlar. Niye başın açık geldin? O da anlatmış. Aylardır olan Őeyi, o gün olan Őeyi kavak önüme secde etti. Ben de inanmazsınız diye ucuna bağladım demiş. Şeyh Nuri Efendi (eşi yani) neden böyle yaptın? Keşke hiç söylemeseydin. Keşke bunu yapmasaydın demiş. stnden birkaç gün geçince doğum yapmış Rukiye Anabacı. Doğumda rahatsızlanmış ve ölmüş. lrken de demiş ki, eşiye Nuri Efendi ben lcem, arkamdan da ocuk ölecek. ocuğu kabrimi a benim yanıma yatır demiş. Dediği gibi olmuş. Rukiye ana bacıyı toprağa defnetmişler. 2-3 gün sonra da bebek ölmüş. Kabri Amışlar. Tam anneyle çocuğu birleştirecekleri zaman Rukiye Anabacı kefenden elini çıkarmış, çocuğu bağrına basmış. Eşi de onu bu Şekilde görünce. Sen böyle bir insanmışsın, ben bilememişim. Bundan sonra senin üstüne gl koklamam demiş. Gencecik yaşta olmasına rağmen bir daha evlenmemiş sadece ilk çocuğu Hakkı Efendi yani babamın dedesi, o kalmış soyu devam ettirmek açısından. Başka da çocuğu olmamış evlenmediği için. Ama Açık İlhami yani Rukiye ana bacanın babası. Körpe kuzuların saçtı gidiyor diye arkasından nefes söylemiş. Dar nefes olmuş. Şimdi cemlerimizde hem Açık İlhami'yi hem Rukiye ana bacıyı anmak için her dar ceminde bu nefes dile getirilir. Söylenir”.

FIRSAT ELDE İKEN BİR AMEL KAZAN

Kaynak kişi: Mehmet ve Zehra DEMİRTAŞ
Güfte: Genç ABDAL

Derleyen: Nevzat EROL
Notaya Alan: Nevzat EROL

Fir sat el de i ken bir a mel ka zan
Gül ce ma lin bir gün sol sa ge rek tir
Zev ki ne al da nıp tap ma dün ya ya ya
Dün ya ma lı bur da kal sa ge rek tir
Ca hıl bil di ğin den hiç ge ri kal maz
Ya rın hak kın di va va ri ni na va ri lu ru
Bin na si hat et sen bi ri ni al maz
Ru zi mah şer gü nü su al so ru lur
Ki ūi nin et ti ği ya nı na kal maz
Gü na hun tar tar lar mı zan ku ru lur
Her kes et ti ği ni bul sa ge rek tir
An da hak lı hak kın al sa ge rek tir

Fırsat elde iken bir amel kazan
Gül cemalin bir gün solsa gerektir
Zevkine aldamp tapma dünyaya
Dünya malı burda kalsa gerektir

Yarın hakkın divanına varılır
Ruzi mahşer günü sual sorulur
Günahın tartarlar mizan kurulur
Anda haklı hakkın alsa gerektir

Cahil bildiğinden hiç geri kalmaz
Bin nasihat yapsan birini almaz
Kişinin ettiği yanına kalmaz
Herkes ettiğini görse gerektir

Bana böyle geldi Mevla'dan hitap
Dil tutulur ol dem verilmez cevap
Kimine lütfolur kimine azap
Cennet tamu haktır olsa gerektir

Genç Abdal'ım hakka yanı kuluna
İtikadı bütün sadık olana
Hakikatte hakka âşık olana
Divanda şefaât olsa gerektir

İkinci nefes KK-2 ve eşi KK-3'ten derlenmiş ve Genç Abdal'a ait olduğunu belirttikleri "Fırsat Elde İken Bir Amel Kazan" adlı nefestir. Derlenen bu nefesin TRT Repertuarında 2191 ve 2887 numaralı türkülerin

sözleri ile aynı olduğu ancak ezgisinin tamamen farklı olduğu tespit edilmiştir.

Derlenen dar nefesin;

Yarın hakkın divanına varılır (4+4+3)

Ruzi mahşer günü sual sorulur (4+4+3)

mısraları dışındaki tüm mısralarının (6+5) duraklı 11'li hece ölçüsü ile yazıldığı tespit edilmiştir. Karma usulde (5/8, 9/8 ve 7/8) icra edilen nefesin ayak şeması; a b c b- d d d b- e e e b - f f f b- g g g b şeklindedir. Dardan indirme cemlerinde söylenen bu nefeste ölümün konu edildiği tespit edilmiştir. Nefesin müzikal anlamda incelemesinde ise; Hicaz makamsal özelliklerine sahip olduğu tespit edilmiştir. Dar nefesin; (la-mi) beş ses aralığından oluştuğu, la kararlı bir nefes olduğu ve güçlüsünün re olduğu tespit edilmiştir.

KK-2 ve KK-3, nefesi söylerken son kıtaya geldiklerinde Genç Abdal ismini zikrettikten sonra işaret parmağı ile dudaklarına sonrasında ellerini kalplerinin üstüne götürdükleri gözlemlenmiştir. KK-2'ye bunun anlamı sorulduğunda "Ağzımla söylediğimi kalbimle tasdik ediyorum. Pençe-i Al-i Aba yani Allah, Muhammed, Ali kalbimde. Ben onlarla yaşıyorum. Ben onlarla bütünleşiyorum. Bu söylediklerimizde onlar için anlamında kullanılır" şeklinde belirtmiştir. Arkasından da Genç Abdal'ın kim olduğunu aktarmıştır:

KK-2: "Genç Abdal bizim köyümüze İstanbul'dan gelmiş. İstanbul'da bir zabıt kâtibi, bir saray zabıt kâtibi. Bizim dedelerimiz, Seyit Battalgazi dedeleri hepsi birlikte İstanbul'a giderler. İstanbul'da Zeynep Kâmil hastanesinin sahibi ve eşi ikrar verirler. O ikrar verdikleri zaman orda yapılan o bizim cemlerimizin etkisinden kurtulamaz oradaki insanlar. Güruh⁵ güruh ceme geldi insanlar derler. Dedeleri görmeye gelirler. Bu Genç Abdal da orda zabıt kâtibidir. Divan kâtibidir. Benim dedemgile gelir. Derki bende sizinle beraber artık bu yola baş koydum. Bende sizinle birlikte Seyitgazi'ye Sücaaddin köyüne gelicem der ve bizim köye gelir. Önce Seyitgazi'ye gelir. Seyitgazi'de bir süre yaşadıktan sonra bizim köyümüze gelir. Ölünceye kadar bizim köyümüzde yaşamıştır. Bütün herkese söylediği nefesleri, duazları ⁶ öğretmiştir. Bizim köyde de vefat etmiştir. Şimdi mezarı bizim köyümüzün garipler mezarlığı dediğimiz türbenin bahçesindedir".

Sonuç

Pek çok farklı dine, mezhebe ve etnik gruba ev sahipliği yapan Anadolu, Alevi kültürünü yaşayan insanlar için de ev sahibi olmuştur. Özellikle Eskişehir İli Seyitgazi ilçesi Arslanbeyi köyünde yaşayan Alevilerin konu alındığı bu çalışmada, alan araştırması sonucunda Arslanbeyli köyüne ait iki adet "dar nefesi" tespit edilmiş, derlenmiş ve notaya alınmıştır.

⁵ Güruh: Cemaat, bölük, takım (Develioğlu, 2010: 345).

⁶ Düvaz; Cem törenlerinde söylenen ve On İki İmamların adlarının geçtiği deyişlere verilen addır.

Derlenen nefeslerin (6+5) duraklı 11’li hece ölçüsü ile yazıldığı, sözlerinin ölümü anlatan nefesler olduğu ve “dardan indirme” cemlerinde söylendiği tespit edilmiştir. Âşık ve tekke edebiyatında sıkça kullanılan bu hece ölçüsünün derlenen nefeslerin güftelerinde de bulunduğu görülmektedir.

Arslanbeyli köyü postnişini ve aynı zamanda bu çalışmada da kaynak kişi olan Mehmet Demirtaş; 1996 yılında kendi imkânlarıyla yayınladığı kitabında; köyde söylenen ezgilere ait bilgiler sunmaktadır. Kitapta Köye ait 50 adet ezgi olduğu görülmüştür. Bu ezgiler incelendiğinde özellikle Uşşak ve Hüseyini makamı özelliği taşıyan ezgilerin ağırlıkta olduğu gözlenmiştir. Bu çalışmada da Uşşak ve Hicaz makam özelliği taşıyan iki adet nefes derlenmiştir. Bu ezgilerin Alevi müzik kültürü içerisinde halen söylendiği ve müzikal anlamda incelenen iki nefes örneğinin (la-mi) beş ses aralığında ve la kararlı oldukları tespit edilmiştir. Özellikle Cem törenlerinde ve Dardan indirme cemlerinde derlenen ezgilerin Alevi müzik kültürü içerisinde önemli bir yer tuttuğu saptanmıştır.

Kaynak kişilerin verdiği bilgiler doğrultusunda; dardan indirme geleneğinin eskiden var olduğu ve günümüzde de hala yaşatıldığı tespit edilmiştir. Kaynak kişilerden ayrıca derlenen bu iki dar nefesten birinin hikâyesinin olduğu tespit edilmiş ve hikâye günümüze de aktarılmıştır. Yapılan bu çalışmada derlenen ezgilerin notaya alınması hem gelecek kuşaklara aktarılması ve hem de müzik tarihine kazandırılması açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Çınar S. (2008) *Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Türkiye’de kadın âşıklar*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Demirçe Altıntaş, P. (2009). *Eskişehir Manavlarının müzik kültürü*. İstanbul: Halic Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Demirçe Altıntaş, P. (2022). *Eskişehir-Manav ninnilerinin tespiti ve yapısal özellikleri*. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora tezi.
- Demirtaş, M. (1996). *Deyiş, Semah ve Türkülerle Şüceattin Köyü*. Eskişehir: Saygı Yayınları.
- Demirtaş, M. (2022). *Seyyid Sultan Sücaaddin Veli ocağında Alevilik 48 perşembe ışığı*. Eskişehir: Tepebaşı Belediyesi Kültür Yayınları.
- Doğru, H. (1992). *XVI. yüzyılda Eskişehir ve Sutanönü sancağı*, İstanbul: AFA Yayıncılık.
- Dönmez, M. vd. (2019). Alevilikte musahiplik erkânı ve bu erkânın uygulamasındaki yaş ile ilgili genel değerlendirmeler. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 255-263.
- Duygulu, M. (1997). *Alevi-Bektaşî müziğinde deyişler*. İstanbul: Sistem Ofset.
- Köksal, M. F. (2018). *Sultân Şücâ’e’-d-Dîn Velâyet-nâmesi*. Ankara: Alevilik Araştırmaları Dergisi Yayınları.

- Köprülü, O. (1972). Velayet-nâme-i Sultan Şücaüddin. *Türkiyat Mecmuası*, XVII, 177-184.
- Öncel, M. (2022). *Türk halk müziği: Formlar-çalgılar ve yedi bölgeden hikâyeli türküler*. İstanbul: Evrensel Değerler Derneği.
- Özbek, M. (1998). *Türk halk müziği el kitabı I terimler sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Say, Y. (2010). *Şücâ'eddîn Velî ve külliyesi*. Eskişehir: Ülkü Ofset
- Turhan S., Ayışıt, N. (2019) *Alevi Bektâşî müzik kültürü ve semahlar*. İstanbul: ELFED, Elâzığ Dernekler Federasyonu.
- Yılmaz, M.Y. (2006). *Türk din musikisinde mersiyeler ve mersiyehanlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Yöre, S. (2011) Alevi Bektaşî kültürünün müziksel kodları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 60, 219-244.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Cavidan EROL, Eskişehir, 1972, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı (Görüşme: 26.05.2023)
- KK-2: Mehmet DEMİRTAŞ, Eskişehir 1958, Lisans Mezunu, Emekli Memur (Alevi Postnişin), (Görüşme: 26.05.2023)
- KK-3: Zehra DEMİRTAŞ, 1964, Lise Mezunu, Ev Hanımı (Anabacı), (Görüşme: 26.05.2023)

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: TDK. *Büyük Türkçe sözlük*. <http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (Erişim: 30.07.2010)

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Anadolu Üniversitesi 02.05.2023 tarih ve 36/87 sayılı Etik Kurul Kararı./*Anadolu University Ethics Committee Decision dated 02.05.2023 and numbered 36/87.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*

Yazarın Notu/Author's Note: Saha çalışması ve derlemeler Nevzat Erol tarafından yapılmıştır. Elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve makale haline getirilmesi Nevzat Erol ve Pelin Demirçe Altıntaş tarafından gerçekleştirilmiştir./*Fieldwork and compilations were conducted by Nevzat Erol. The evaluation of the obtained data and the preparation of the article were performed by Nevzat Erol and Pelin Demirçe Altıntaş.*